

Szín – játék – költészet

Tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére

Szerkesztette

•

Czibula Katalin

Demeter Júlia

Pintér Márta Zsuzsanna

Partium Kiadó – Protea Egyesület – *reciti*

Budapest • Nagyvárad
2013

A kötet megjelenését az OTKA 83599. számú programja,
a Partiumi Keresztény Egyetem és
a Lectio Kulturális Egyesület támogatta.

A borító a *Kilianus* (Kolozsvár, 1767) című színlap felhasználásával készült
Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár, Győr, G. XXIII. 2. 11. 58.

Fotó: Medgyesy S. Norbert

Szerkesztette:

Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta Zsuzsanna

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább!* 2.5
Magyarország Licenc (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

Köteteink a *reciti* honlapjáról letölthetők. Éljen jogaival!

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OMAGIU. Kilián István

Szín – játék – költészet: tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István
tiszteletére / szerkesztette: Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta
Zsuzsanna. - Oradea: Partium; Budapest: Protea Kulturális Egyesület, 2013
ISBN 978-606-8156-45-3; ISBN 978-963-7341-95-3

I. Czibula, Katalin (ed.)

II. Demeter, Júlia (ed.)

III. Pintér, Márta Zsuzsanna (ed.)

008

ISBN 978-606-8156-45-3

ISBN 978-963-7341-95-3

Kiadja a Partium Kiadó, a Protea Kulturális Egyesület és a *reciti*,
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
tartalomszolgáltató portálja ► <http://www.reciti.hu>

Borítóterv: Bánffi-Benedek Andrea

Tördelte: Hegedüs Béla

SZABÓ FERENC SJ

Paul Claudel Angyali üdvözlete

Kilián Istvánnak ajánlom ezt a kis írásomat 80. születésnapjára, visszaemlékezve az iskoladramákról tartott konferenciákra, Noszvajtól, Egeren és Nagyváradon át, Budapestig, meg a vidám baráti nótázásokra – „egy pohár bor” mellett...

Paul Claudel (1868–1955) legkedvesebb és legnépszerűbb misztériumdrámája az *Angyali üdvözlés* (*L'Annonce faite à Marie*, 1912). Első változata, *Violaine* (*La Jeune Fille Violaine*) 1900 táján készült, ennek őse pedig az a *Violaine*-regény, amely Claudelt, úgy látszik, sokáig és erősen foglalkoztatta, és amelynek első formája 1926-ig kézirat maradt. Az 1912-es *Angyali üdvözlés* az előbbi témának középkorba átültetett és liturgiával átszőtt újraköltése. Magyarul először 1919-ben jelent meg *Kinyilatkoztatás* címmel Réti Irén és Színes Pál fordításában. A *Válogatás Paul Claudel műveiből* c. gyűjtőkötetben (Szent István Társulat, 1982, 303–421). Semjén Gyula új fordításában jelent meg. Nagy öröm volt számomra, hogy 1996. április 8-án este részt vehettem a budapesti Merlin Színházban az *Angyali üdvözlés* bemutatásán: Dér András rendezésében kiváló színművészek adták elő az egyszerűsített misztériumjátékot.

Az *Angyali üdvözlés* misztériumdráma történeti kerete a következő: a 15. század első harmadában játszódik Franciaországban, amikor két ellenpápa vetélkedik a törvényes XII. Gergellyel. Ekkor dúl a százéves francia-angol háború. A dráma említ két „gyermekkirályt”: VI. Henrik angol király csapatai VII. Károly francia királytól csaknem az egész országot elfoglalták. Jeanne d'Arc már megkezdte angolok elleni felszabadító harcát. Ismeretes, hogy a pásztorlány 1431-ben Rouenban máglyán halt meg.

A darab szereplői Anne Vercors kisbirtokos egy vidéki városkában, felesége és két lánya, Violaine és Mara, továbbá Jacques Hury, akibe mindkét lány szerelmes, és Pierre de Craon építész. A katedrálisok építészre erőszakot próbál elkövetni a lelkében és testében tiszta Violaine-en. Bár bűnét megbánja, mondhatni, isteni büntetésként leprás lesz. Violaine megbocsát Pierre-nek. Az apa birtoka egy részét és Violaine-t is Jacquesnak szánja. Jacques Violaine-t szereti, de a féltékeny Mara gonoszul áskálódik ellenük. Violaine szánalomból búcsúzóul megcsókolja a leprás Pierre-t és megfertőződik, rajta is megjelennek a lepra tünetei, ezt Mara úgy értelmezi, hogy Violaine megcsalta Jacquesot, és beárulja a férfinak. Vőlegénye eltaszítja a fertőzött lányt, aki nyolc évet tölt a magányban, a leprások völgyében.

A Violaine-t gyűlölő Mara, legyőzve ellenszenvét leprás nővére iránt, karácsony éjszakáján felkeresi nővérét, azt remélve, kérve tőle, hogy támassa fel halott kislányát. Megszólal a harang az éjféli misére. Violaine hirdeti az örömhírt: „Mara, egy kis gyermek

született a földre”, Jézus Krisztus, az Üdvözítő. De a hitetlen Marát csak halott kislányának feltámasztása érdekli. Csoda történik: Isten erejével Violaine életre kelti a gyermeket.

A gonosz Marában azonban nem a hála, hanem a gyűlölet növekszik: belelőki testvérét egy homokbányába, és ráborít egy megrakott szekeret. A haldokló Violaine ezt mondja Jacques-nak: „Boldog, aki szenved és tudja, hogy szenvedésének célja van. Feladatom már véget ért.” Áldottnak mondja a gonosz Mara kezét, amely a belelőkte a homokbányába. Tudatosan vállalja az áldozatot Maráért, valamint a halálos ágya mellett álló Jacques-ért és Pierre-ért is, akik súlyosan vétkeztek ellene. A szereplők lelkében megtisztulási folyamat kezdődik. Pierre kigyógyul a leprából, és a templomépítéssel továbbra is Isten dicsőségét szolgálja. A haldokló Violaine a Pierre-re féltékeny Jacques fejére teszi a kezét, és Jézus tanítása szerint kéri: „Bocsáss meg neki. Neked sohasem volt szükséged rá, hogy megbocsássonak!”

„Az Angyali üdvözlés... életem főműve. Fél évszázadon át nem szüntem meg módosítani. Ez a mű vitte szét nevemet a nagyvilágban...” – vallotta a drámaíró Claudel a háború másnapján. Az *Annonce* öt verzióját tanulmányozva végigkísérhetjük az író egész fejlődését, állapítja meg Gérald Antoine, Claudel egyik legújabb életrajzírója (*Paul Claudel ou l'Enfer du génie*, Paris, 1988, 364.). Az 1882-es *Violaine*-től az 1948-as változatig tartalmilag is átalakította, és végül utasításokat adott a rendezéshez. A költő 1912-ben az *Annonce*-szal lépett be a színházi világába, ahol sikerek és fájdalmas kudarcok kísérték. Antoine felvázolja a „keresztút” állomásait (365–366). Egyik legnagyobb sokkot az okozta Claudelnek, hogy miután a Marigny Színház műsorra tűzte a darabot az 1947–48-as évadra, kedvelt színművésze, Jean-Louis Barrault közölte a 80 éves költővel, hogy mégsem viszi színre.

Az *Angyali üdvözlés*, miként két másik remekműve, a *Déli osztozás* és a *Selyemcipő*, a 'homo duplex' belső drámáját jeleníti meg: az égi és a földi szerelem, a kegyelem és a bűnre hajló szabadság, az ártatlanság és a démoni gonoszság csatáját. Azt a belső küzdelmet, amelyről az 1886-ban megtért Claudel Rimbaud-ra hivatkozva így vallott: „Az ellenállás (ti. a kegyelemnek) négy évig tartott. Merem azt mondani, hogy szépen védekeztem, és hogy a harc lojális és teljes volt. Semmit sem mulasztottam el. Minden eszközt felhasználtam, és egymás után el kellett hagynom azokat a fegyvereket, amelyek semmire sem szolgáltak. Létem nagy krízise volt ez, a szellemnek az az agóniája, melyről Arthur Rimbaud ezt mondja: A lelki küzdelem éppoly brutális, mint az emberek közötti harc! Kemény éjszaka! A megszáradt vér füstölög az arcomon!”

Ma már világosabban látjuk (H. Guillemin, G. Antoine és M. J. Guers újabb Claudel-életrajzai nyomán), hogy Claudel „megtéréseiről” kell beszélünk: az 1886. évi karácsonyi vespéren történt kegyelmi érintés után tovább küzdött benne a pogány és a keresztény. Amikor pedig a „megtért” költő-diplomata 1900 októberében Kína felé hajózott, az Ernest Simons hajón megismerkedett Rosalie Vetch asszonnyal (ő lesz 'Rózsa' a költészetében), akivel négy évig, 1901 és 1904 között házasságtörő viszonyt folytatott. A szenvedélyes szerelemnek akkor szakadt vége, amikor az asszony 1905 februárjában elhagyta férjét és Claudelt (a szíve alatt Claudeltől származó gyermekével) egy bizonyos Lintnerért. (Claudel törvénytelen Louise leányával csak tizenhárom év múlva találkozott.) A költő lelki krízise az asszony szökése után leírhatatlan volt. 1906-ban megházasodott, de a tiltott szerelem élménye nemcsak az 1906-os *Déli osztozást*, legszebb drámáját ihlette (Mésa és Ysé szerelmi történetét; az Ysé név Yseut-re, Izoldára emlékeztet), hanem az emlék visszatér az *Öt nagy ódában* és az 1924-es *Selyemcipőben* is (Rodrigue és Prouhèze szerelmi drámája).

Többen rámutattak arra, hogy milyen fontos szerepet játszanak Claudel költői/drámai művében a *nőalakok*. Elsősorban is Mária, Jézus anyja és az Egyház anyja, akihez a csodálatos *Magnificat*ot intézte. Mária, aki kimondta a teljes igent Istennek, és vállalta a megváltó áldozatot Fiával. De ott vannak más áldozatot elfogadó/választó nők is: Violaine, Sygne de Coufontaine (*A túszt*), vagy akár Prouhèze (*Selyemcipő*). Miként Beatricének meg kell halnia, hogy elkezdődhessen Dante zárándokútja Isten felé, Claudel rá akar ébreszteni bennünket (elsősorban önmagát) arra, hogy amikor a férfi és a nő szenvedélyesen egymást keresi, vágyuk célpontja másutt van, túlmutat testükön/lelkükön. A másodszer is megtért Claudel – mindig lelkiismeret-furdalást érezve az 1901–1904 közötti tiltott szerelmi története miatt – megtiltja Ysét Mésának (*Déli osztozás*) és Prouhèze-t Rodrigue-nak (*Selyemcipő*).

Claudelt elsősorban az üdvösségtörténet, a saját üdvössége érdekli. Egy évvel halála előtt ezt írta egyik barátjának: „Az *Angyali üdvözlet* jól jeleníti meg drámám történetét, azt a módot, ahogy egész költő művem kibontakoztattam. (...) Egy kérdés, egy sürgető, izgató, heves, makacs kérdés foglalkoztatott mindig, amelyet meg kellett fogalmaznom: a lelkem üdvössége...”

A hit és a hitetlenség, a jó és a rossz, az ártatlanság és a gonoszság küzdelme jelen van az *Angyali üdvözlet*ben is: főleg a két nővér, Violaine és Mara kapcsolatában jelenik meg. Központi téma az elhivatás, de főleg az *áldozatvállalás*, a *helyettesítő szenvedés*. Amint már a görög drámákban és végig a drámatörténelmen, itt is a két fókusz Erosz és Thanatosz, azaz a szerelem és a halál.

Az *Angyali üdvözlet* drámának központi karácsonyi jelenetébe Claudel beiktatta a karácsony éjjeli zsolozsmát a szentírási olvasmányokkal és az egyházatyák (Nagy Szent Leó és Szent Gergely) szentbeszédével. A latinul közölt egyházi himnuszok és responsoriumok, antifónák az Örök Atya Fiát szülő Boldogságos Szűz Máriát magasztalják: „Ő mérhetetlen misztérium, csodálatosan szent dolog, hogy a teremtmények láthatták a jászolban fekvő, emberré lett Urunkat. Boldog a Szűz, aki méltó volt méhében hordozni Krisztus Urunkat.” „Az Ige testté lett, és közöttünk lakott. Láttuk dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be.” (Jn 1, 14)

Nagy Szent Leó az örömről elmélkedik: „annak az életnek a születésnapja van, amely megsemmisítette a halálfélelmet, és szívünkbe öntötte a megígért örökkévalóság örömét. Senki sincs ebből az örvendezésből kizárva; (...) örvendjen a bűnös, mert bocsánatra hívja őt az Úr, lelkesüljön a pogány, mert az élet nyílik meg neki!...”

Ezt az evangéliumi örömhírt közvetíti nekünk ma is Paul Claudel, a konvertita költő. Halálhírére barátja, a szintén konvertita François Mauriac ezeket a sorokat írta a *Le Figaro* 1955. febr. 24-i számában: „Nietzsche századában ő Isten katolikus hőse volt, Isten hirdetője. Az én korombeli keresztény sohasem hangoztathatja eléggé, hogy a mi nemzedékünk mit köszönhet Claudelnek, milyen tanú volt, mennyire a megvetett és gyalázott igazság keze volt számunkra a század első éveiben.”